

การศึกษาโครงสร้างความร่วมมือในการจัดการก่อนการเป็นเมืองมรดกโลก กรณีศึกษา เชียงใหม่ ประเทศไทย

The Study of Collaborative Structure of Pre-world Heritage Management; Case Study Chiang Mai, Thailand

ปิยเดช อัครโพธิวงศ์

Piyadech Arkarapoti Wong

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ 50200

Faculty of Architecture, Chiang Mai University, Chiang Mai 50200, Thailand

E-mail: piyadech.ar@cmu.ac.th

Received 12/12/2018 Revised 28/4/2019 Accepted 15/5/2019

บทคัดย่อ

การศึกษาโครงสร้างความร่วมมือในการจัดการเพื่อเป็นมรดกโลกของเชียงใหม่มีความสำคัญเป็นอย่างมากเนื่องจาก ผลการศึกษาจะช่วยในการวางแผนการจัดการที่ถูกต้องและเหมาะสมกับลักษณะของเมืองเชียงใหม่เอง อย่างไรก็ตาม การวางแผนการจัดการมีการใช้กระบวนการความร่วมมือของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งของขั้นตอน ซึ่งทำให้เกิดความซับซ้อนในการวิเคราะห์ว่าแนวโน้มแผนการจัดการดังกล่าวจะเหมาะสมกับเมืองเชียงใหม่หรือไม่ งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างความร่วมมือในการจัดการเพื่อเป็นมรดกโลกของเมืองเชียงใหม่ โดยใช้กรอบความคิดเรื่องการวิเคราะห์โครงข่าย (social network analysis) ซึ่งด้วยแนวคิดดังกล่าวทำให้สามารถวิเคราะห์ แนวทางการจัดการออกมาอย่างเป็นรูปธรรมได้และช่วยลดทอนความซับซ้อนในการทำความเข้าใจ ผลการศึกษพบว่า กลุ่มความร่วมมือที่เข้าร่วมในโครงข่ายการจัดการเพื่อเป็นมรดกโลกของเมืองเชียงใหม่มีความพร้อมทั้งทางด้านความ หลากหลายองค์กรที่เข้าร่วมและทรัพยากรของเมืองที่มี แต่มีแนวโน้มว่าภายในกระบวนการความร่วมมือ หน่วยงาน ที่มีความสามารถในการขึ้นนำการตัดสินใจของกระบวนการความร่วมมือ มีความเป็นไปได้ที่จะมองถึงความพยายามที่จะ รักษากลุ่มชุมชนในพื้นที่ให้อยู่ร่วมกับโบราณสถานซึ่งเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมีชีวิต (living heritage approach) ที่ใช้ในปัจจุบัน แต่ในความเป็นจริงกายภาพของเมืองเชียงใหม่เปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก การใช้วิธีอนุรักษ์ แบบมาตรฐานที่เข้าดูแลกายภาพก่อนซึ่งอาจใช้หน่วยงานของรัฐที่มีผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์กายภาพโดยตรง น่าจะเหมาะสมกว่ากับสภาพเมืองในปัจจุบัน จากนั้นเมื่อกายภาพมีการประเมินว่ามีการอนุรักษ์ในสภาพที่เหมาะสมแล้ว แนวคิดการอนุรักษ์แบบมรดกวัฒนธรรมแบบมีชีวิตค่อยนำมาใช้มีความเป็นไปได้มากกว่าที่จะทำให้สามารถอนุรักษ์ ทั้งกายภาพและชุมชนเอาไว้ได้สำเร็จ

คำสำคัญ

แนวคิดการอนุรักษ์มรดกมีชีวิต

การอนุรักษ์

การวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคม

มรดกโลก

เชียงใหม่

Abstract

The study of collaborative structure of pre-world heritage management, Chiang Mai, Thailand is very important, since the study result will help to manage the accurate and proper plan for Chiang Mai town's characteristic. However, the management plan has the using of collaborative of stakeholders to be part of the process, which come up with the complexity in the process of analysis, which whether the trends of the management is appropriated with Chiang Mai, or not. This research aims to study the collaborative structure in the pre-world heritage management of Chiang Mai. It lays the idea's frame of the research analysis on the social network analysis concept. This idea can analyze the solid management plan and reduce the complexity to understanding. The research demonstrated that the collaborative organizations, which joined in the management network of the pre-world heritage site of Chiang Mai, have prepared a diversity of organizations and the city resources. However, the collaborative process tends to aim at conserving the traditional communities to live with monuments, which actually is the concept of the living heritage approach, but in realities the urban physical of Chiang Mai has been changed considerably. The using of a classic conservation method, which monitoring the physical aspects first, seems to suit with the recent city situation. Then, when the urban physical is evaluated in a good condition. The living heritage approach can bring back to be a main concept of conservation in order to conserve both the urban physical and the traditional communities.

Keywords

Living Heritage Approach

Conservation

Social Network Analysis

World Heritage Site

Chiang Mai

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

พื้นที่มรดกมีชีวิต (living heritage site) หมายความว่า พื้นที่ที่มีการใช้งานของมรดกวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยชุมชน สิ่งที่ได้แสดงให้เห็นถึงในพื้นที่มรดกมีชีวิต คือการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับมรดกวัฒนธรรม (Tunprawat, 2018) ซึ่งในพื้นที่มรดกมีชีวิต ขบวนการจัดการการอนุรักษ์จะมีความซับซ้อน และหลากหลาย ต้องอาศัยขบวนการความร่วมมือจากหลากหลายกลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย เนื่องจากในพื้นที่เองมีการใช้งานที่ซับซ้อนและประเด็นที่ต้องจัดการไม่ได้เพียงแค่มีการอนุรักษ์เพียงประเด็นเดียวแต่ยังหมายรวมถึงการอนุรักษ์ที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาเพื่อให้คนในชุมชนที่อยู่แต่เดิมสามารถอยู่ในพื้นที่เดิมได้โดยไร้แรงกดดันจากมาตรการการอนุรักษ์รูปแบบต่าง ๆ

ในประเทศไทยมีเมืองหลายแห่งที่มีลักษณะของพื้นที่มรดกมีชีวิต มีพื้นที่เมืองที่มีการอยู่อาศัยของคนอย่างยาวนานและใช้มรดกวัฒนธรรมสิ่งปลูกสร้าง เช่น วัด วัง หรือแม้แต่เรือนแถวเก่า ที่มีเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสิ่งปลูกสร้างจำนวนมากได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของชาติ โดยกรมศิลปากร การดูแลรักษาสমบัติทางวัฒนธรรมเหล่านี้อาศัยทรัพยากรทางด้านความรู้ เงิน และเวลาจำนวนมาก อย่างไรก็ตามภายใต้เงื่อนไขของการดูแลจากภาครัฐที่เป็นเพียงหน่วยงานหลักหน่วยงานเดียวที่คอยดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมของชาตินี้ ทำให้ภาระหลักตกอยู่กับรัฐและทำให้เกิดภาวะขาดแคลนทางด้านทรัพยากร ทั้งบุคลากร งบประมาณ รวมถึงมรดกวัฒนธรรมจำนวนมากที่ต้องอาศัยความร่วมมือในการเข้าดูแลรักษา ก็ไม่สามารถเข้าดูแลได้อย่างทันทั่วทั้งที่เนื่องจากความขาดแคลนข้างต้น มากไปกว่านั้นเมืองเก่าหลายแห่งมีชุมชนอยู่อาศัยและใช้โบราณสถานซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งปลูกสร้างเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ในการสร้างวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งทำให้การเข้าดูแลของภาครัฐเป็นไปอย่างยากลำบากเนื่องจากการป้องกันความเสียหายของโบราณสถานเหล่านั้นอาจกระทบกระเทือนต่อรูปแบบการใช้งานของชุมชนและมากกว่านั้นอาจกระทบกระเทือนต่อประเพณีวัฒนธรรมซึ่งถือได้ว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง

จากภาพรวมข้างต้นทำให้เกิดความพยายามในการเข้าจัดการมรดกวัฒนธรรม โดยอาศัยความร่วมมือของหลายฝ่าย มีการพัฒนารูปแบบที่เรียกว่าความร่วมมือของชุมชน การจัดการแบบล่างขึ้นบน หรือแม้แต่ความพยายาม

ในการให้ชุมชนเป็นผู้จัดการกับมรดกวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง โดยฝ่ายภาครัฐหรือผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการสิ่งเหล่านี้แม้จะเป็นแนวคิดที่ดูสมเหตุสมผล และมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน แต่ก็มีข้อสังเกตถึงขั้นตอนในขบวนการความร่วมมือเหล่านี้ว่าแท้จริงแล้วสามารถสร้างรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์เมืองเก่าได้จริงหรือไม่ ในขบวนการความร่วมมือเหล่านั้นแท้จริงแล้วผู้ที่เป็นผู้จัดการหลักอาจยังเป็นหน่วยงานรัฐหรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์เหมือนเดิม หรือแม้กระทั่งว่าในความเป็นจริงแล้วหากชุมชนเป็นผู้ที่ดูแลหลักในการจัดการการอนุรักษ์จะทำให้เมืองเก่านั้นประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมตามแนวคิดดังกล่าวหรือไม่ (เนื่องจากขาดความรู้ความเข้าใจด้านการอนุรักษ์ที่เป็นมาตรฐาน อีกทั้งยังมีปัจจัยอื่นที่อาจมีผลกระทบต่อรูปแบบการอนุรักษ์เช่นอิทธิพลจากการท่องเที่ยว เป็นต้น) และสุดท้ายรูปแบบการจัดการการอนุรักษ์เมืองเก่าควรมีโครงสร้างการจัดการในรูปแบบใดจึงจะเหมาะสมและทำให้เกิดความยั่งยืน

งานวิจัยนี้อาศัยแนวคิดการวิเคราะห์ที่เรียกว่าการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคม (social network analysis) (Wasserman & Faust, 1994) ช่วยในการทำความเข้าใจในกระบวนการความร่วมมือในการจัดการการอนุรักษ์พื้นที่มรดกมีชีวิตโดยอาศัยพื้นฐานแนวคิดเครือข่ายทางสังคมที่วิเคราะห์ถึงศูนย์กลางของโครงข่าย การกระจายความเป็นศูนย์กลางภายในโครงข่าย รวมถึงความหลากหลายของกลุ่มองค์กรที่เข้าร่วม (Sandström & Carlsson, 2008, pp. 497-524; Sandström & Rova, 2010, pp. 528-551) เพื่อค้นหาอิทธิพลขององค์กรอนุรักษ์ที่ขึ้นนำในขบวนการความร่วมมือและส่งผลต่อรูปแบบการจัดการการอนุรักษ์และศึกษาโครงสร้างของขบวนการความร่วมมือ เพื่อช่วยในการคาดการณ์ว่าการจัดการการอนุรักษ์นั้นจะประสบความสำเร็จหรือไม่ และควรปรับปรุงอย่างไรเพื่อให้เหมาะสมต่อการอนุรักษ์พื้นที่มรดกมีชีวิตในประเทศไทย

2. วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงการประยุกต์ใช้การวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมในการวิเคราะห์กระบวนการความร่วมมือของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่มรดกมีชีวิต

2. เพื่อศึกษาการจัดการการอนุรักษ์ในพื้นที่มรดกมีชีวิต จังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย

3. แนวคิดในการเลือกกรณีศึกษา

เชียงใหม่เป็นเมืองเก่าที่มีความสำคัญของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2558 เชียงใหม่มีชื่อเข้าไปอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (tentative list) โดยมีขั้นตอนต่อไปคือการรวบรวมข้อมูลทางมรดกวัฒนธรรมเพื่อนำเสนอองค์การยูเนสโกในการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ในประเทศไทยเองมีมรดกโลก 6 แห่ง โดยแบ่งเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม 3 แห่ง และมรดกโลกทางธรรมชาติอีก 3 แห่ง ในการเตรียมขึ้นทะเบียนมรดกโลกของเชียงใหม่เป็นการเตรียมขึ้นทะเบียนในรูปแบบของมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยมีความแตกต่างกับมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ทั้ง 3 แห่งของไทย¹ เนื่องจากเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่ชุมชนอยู่ร่วมกับมรดกวัฒนธรรมทางกายภาพ รวมถึงยังมีการใช้งานอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามการที่มีชุมชนอยู่ร่วมกับโบราณสถาน รวมถึงยังมีการใช้งานและเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้ทำให้มีความยากลำบากในการจัดการการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม เนื่องจากผู้มีส่วนได้เสีย (stakeholder) ในการจัดการการอนุรักษ์ไม่ได้มีแต่เพียงภาครัฐ หรือกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงคนในชุมชนที่อยู่ และใช้งานโบราณสถานในชีวิตประจำวัน การจัดการการอนุรักษ์ในพื้นที่มรดกวัฒนธรรมเช่นเชียงใหม่ จึงอาจสามารถเรียกได้ว่าเป็นการจัดการการอนุรักษ์พื้นที่มรดกที่มีชีวิต (Tunprawat, 2018) ที่ต้องอาศัยความเข้าใจถึงรูปแบบและพฤติกรรมของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมในขบวนการจัดการการอนุรักษ์ เพื่อที่จะศึกษาและหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อทำให้เกิดการสร้างขบวนการความร่วมมือการจัดการการอนุรักษ์ในพื้นที่มรดกที่มีชีวิตเช่น เชียงใหม่ให้เกิดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

ในกรณีของเชียงใหม่ที่ได้เข้าไปอยู่ในบัญชีรายชื่อขึ้นต้นเพื่อเตรียมตัวในการรวบรวมข้อมูลมรดกวัฒนธรรมฉบับจริงเพื่อส่งในการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้น อาจกล่าวได้ว่าเชียงใหม่หากได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแล้วจะเป็นพื้นที่มรดกวัฒนธรรมที่มีชีวิตแห่งเดียวของเมืองไทยที่ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก (Chiang Mai World Heritage Working Group, 2017) ซึ่งรูปแบบการจัดการการอนุรักษ์ในประเทศไทยที่มีประสบการณ์อยู่บนการจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบที่ไม่เชื่อมโยงชุมชนและการใช้งานกับมรดกวัฒนธรรมนั้น อาจทำให้เกิดผลกระทบต่อจัดการการอนุรักษ์ในอนาคต รวมถึงการสร้างการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นหัวใจของการอนุรักษ์พื้นที่มรดกที่มีชีวิตนั้น ยังขาดการศึกษาอย่างจริงจังถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น

4. การทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรม

4.1 แนวคิดการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคม (Social Network Analysis)

แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคม (social network analysis) เป็นแนวคิดที่แม้จะค่อนข้างใหม่ แต่ก็ถูกพัฒนามาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีการประยุกต์แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมนี้เข้ากับหลากหลายสาขา เช่นในเรื่อง ความสัมพันธ์ในองค์กร ความสัมพันธ์ทางสังคม หรือแม้กระทั่งใช้ในการวิเคราะห์การจัดการการก่อสร้าง โดยแนวคิดหลักของการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมจะมองไปถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลต่อบุคคล องค์กรต่อองค์กร หรือบุคคลต่อองค์กร โดยมองถึงภาพรวมของความสัมพันธ์และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นว่ามีผลกระทบอย่างไรต่อโครงสร้างเชื่อมโยง (network structure) ในแต่ละโครงข่ายความสัมพันธ์นั้นๆ (Pryke, 2012)

แนวคิดเรื่องการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมสามารถใช้ในการวิเคราะห์ถึงรูปแบบความสัมพันธ์ในโครงข่าย รวมถึงสามารถชี้ได้ถึงความเป็นศูนย์กลางของโครงข่าย (centralization) ซึ่งภายใต้แนวคิดนี้จะทำให้สามารถทราบถึงลักษณะของความร่วมมือระหว่างบุคคล หรือระหว่างองค์กรว่ามีในลักษณะที่เป็นแบบรวมศูนย์ หรือเป็นแบบกระจายอำนาจ รวมถึงยังทำให้สามารถทราบได้ถึงว่าหากเป็นแบบรวมศูนย์ในโครงข่ายทางสังคมนั้น ๆ บุคคลหรือองค์กรใดที่เป็นผู้มีส่วนเป็นศูนย์กลางหรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจหลักในโครงข่าย ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญในการวิเคราะห์เรื่องความร่วมมือของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่มรดกที่มีชีวิต เนื่องจากแนวคิดการอนุรักษ์ในมรดกที่มีชีวิตมีแนวคิดหลักในเรื่องของขบวนการความร่วมมือที่ต้องมาจากกลุ่มที่หลากหลาย และเน้นไปที่การสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมที่จะขึ้นนำการอนุรักษ์ การศึกษาและวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดโครงข่ายทางสังคมนี้จะทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ถึงบุคคลหรือองค์กรที่เป็นศูนย์กลางของเครือข่าย และจะทำให้สามารถชี้ได้ว่าในโครงข่ายปัจจุบัน บุคคล องค์กร หรือชุมชนใด ๆ เป็นผู้มีส่วนได้เสียหลักในการขึ้นนำการตัดสินใจใด ๆ ในโครงข่ายความร่วมมือหรือไม่

นอกจากความสามารถในการวิเคราะห์ถึงความเป็นศูนย์กลางแล้ว ในงานวิจัยทางด้านการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมได้ชี้ให้เห็นถึงการใช้การวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมในการวิเคราะห์ความสามารถของความร่วมมือกัน

โครงการทางสังคมได้อีกด้วย (Sandström & Carlsson, 2008, pp. 497-524; Sandström & Rova, 2010, pp. 528-551) ซึ่งเป็นประเด็นที่จะช่วยแสดงให้เห็นว่าในโครงการความร่วมมือนั้น ๆ มีความสามารถในการร่วมมือระดับใด และทำให้เห็นถึงความสามารถในการแก้ปัญหาในพื้นที่การอนุรักษ์มรดกมีชีวิต โครงการที่มีความสามารถในการแก้ปัญหาสูง สามารถแก้ปัญหาในพื้นที่มรดกมีชีวิตได้ดีเนื่องจาก ในพื้นที่ที่มีความซับซ้อนของปัญหาที่มาจากทั้งในเรื่องการอนุรักษ์และการพัฒนาที่จะต้องตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มคนที่หลากหลายที่อยู่ร่วมกันและใช้พื้นที่มรดกมีชีวิตนั้น ๆ

กล่าวโดยภาพรวมการวิเคราะห์โครงการทางสังคมสามารถใช้ในการช่วยวิเคราะห์ขบวนการความร่วมมือในการจัดการการอนุรักษ์มรดกมีชีวิต และใช้ในการวิเคราะห์ถึงรูปแบบโครงสร้างความร่วมมือ ผู้มีอำนาจตัดสินใจรวมถึงประสิทธิภาพของขบวนการความร่วมมือ ซึ่งทำให้ท้ายที่สุดสามารถใช้รูปแบบการวิเคราะห์ดังกล่าวสำหรับสรุปภาพรวมของขบวนการความร่วมมือในการจัดการการอนุรักษ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ผลสรุปของการเสนอแนะถึงแนวทางการจัดการการอนุรักษ์ในพื้นที่มรดกมีชีวิตในประเทศไทยได้อย่างยั่งยืน

4.2 การจัดการมรดกมีชีวิต

จากพัฒนาการของการจัดการการอนุรักษ์ดังกล่าวจะเห็นว่าในปัจจุบันแนวทางการจัดการมรดกมีชีวิตเป็นแนวทางการจัดการที่ต้องการให้กลุ่มผู้มีส่วนได้เสียหลาย ๆ กลุ่มหรือทุกกลุ่มในแผนการจัดการฯ ได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่สำคัญที่สุดในแนวทางการจัดการมรดกมีชีวิต คือ กลุ่มของชุมชนดั้งเดิมหรืออาจเรียกเป็นชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือหากเป็นไปได้ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการในทางปฏิบัติ และในแนวคิดนี้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะถูกเปลี่ยนจากแนวทางการจัดการแบบเดิมที่เป็นผู้กำหนดแผนการให้กลายเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้เครื่องมือ ให้ชุดความรู้เท่าที่ชุมชนท้องถิ่นร้องขอ เพื่อให้แผนการจัดการที่ได้ตอบสนองความต้องการของชุมชนท้องถิ่นให้มากที่สุด ซึ่งภายใต้แนวทางนี้จะเห็นว่าเป็นแนวทางที่ต้องการขบวนการความร่วมมือในการวางแผนการจัดการ (collaborative process) และเพื่อให้ได้แนวทางแบบล่างขึ้นบน (bottom-up approach) ในขบวนการความร่วมมือนั้นต้องแสดงว่าชุมชนท้องถิ่นสามารถชี้แนะแนวทางการจัดการการอนุรักษ์ภายในพื้นที่ของตนเองได้ รวมถึง

แนวทางการอนุรักษ์นั้นต้องสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ (เช่น การจัดการต้องสามารถรักษากายภาพอาคารอนุรักษ์รักษาบรรยากาศเมืองเก่า ไม่เน้นการพัฒนาเพื่อตอบสนองการหารายได้ของชุมชนหรือเมืองเพียงอย่างเดียว หรือในทางกลับกันแผนต้องสามารถรักษาชุมชนให้รัก ห่วงหาพื้นที่ตนเอง เปิดโอกาสให้คนในพื้นที่เข้ามาจัดการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเมืองเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยเป็นต้น) แผนการอนุรักษ์ที่เข้มข้นเกินไป โดยส่วนใหญ่เกิดจากขบวนการอนุรักษ์แบบอาศัยผู้เชี่ยวชาญ (expert based) ซึ่งผลกระทบที่เห็นชัดเจนเช่นหลวงพระบางในประเทศลาว ที่พื้นที่อนุรักษ์เข้มข้น (บ้านเชียงม่วน เป็นต้น) ที่มีการย้ายออกของประชากรเดิมและเปิดให้คนภายนอกเข้ามาเช่าเพื่อทำธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เนื่องจากมาตรการที่เข้ามาจัดการไม่คำนึงถึงพลวัตรของสังคมปัจจุบัน ไม่เอื้อให้เกิดกิจกรรมที่ผ่อนปรนตามความต้องการของคนในท้องถิ่น และสร้างความกดดันกับประชากรท้องถิ่นเดิม จนลดความรู้สึกความเป็นเจ้าของในพื้นที่ที่ตนเองอยู่อาศัยมาแต่เดิม

ฉะนั้น ในขบวนการความร่วมมือการวิเคราะห์เพื่อหาผู้ที่สามารถโน้มน้าวหรือตัดสินใจในแผนการจัดการการอนุรักษ์ หรือวางมาตรการการจัดการเมืองจึงมีความสำคัญเพราะสามารถกำหนดบทบาทการอนุรักษ์และพัฒนาของเมือง ซึ่งมีผลกระทบทั้งการอนุรักษ์กายภาพเมือง (ซึ่งสำคัญต่อการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก) และการรักษาความเป็นเจ้าของของชุมชนเดิมที่มีอยู่ แนวคิดโครงการทางสังคมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยวิเคราะห์ขบวนการต่อรองภายในโครงการความร่วมมือ และช่วยให้สามารถปรับแผนหรือเข้าใจทิศทางที่อาจจะเกิดขึ้นของแผนการจัดการภายใต้ขบวนการความร่วมมือเพื่อสร้างแผนการจัดการการอนุรักษ์ในปัจจุบัน

4.3 การวิเคราะห์โครงการทางสังคมในพื้นที่มรดกมีชีวิต

เพื่อที่จะทำความเข้าใจโครงสร้างความร่วมมือของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียในพื้นที่มรดกมีชีวิต โครงสร้างของโครงการความร่วมมือเหล่านั้นจำเป็นต้องนำมาทำความเข้าใจ โดยโครงสร้างความร่วมมือสามารถมองได้ว่าเป็นโครงการทางสังคมแบบหนึ่ง

โครงการทางสังคมคือโครงสร้างที่ประกอบไปด้วยตัวแสดงทางสังคม (social actor) และกลุ่มของความสัมพันธ์ (groups of relationship) แนวคิดในการใช้โครงการช่วยในการเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์แผนการจัดการ

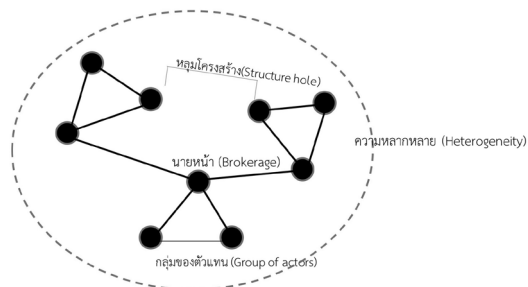
ถูกนำมาใช้โดย Sandström และ Carlsson (Sandström & Carlsson, 2008, pp. 497-524) โดยในงานวิจัยของทั้ง 2 คนได้ให้สมมติฐานว่า กลุ่มของตัวแสดงในโครงข่ายทางสังคมจะมีรูปแบบเฉพาะของความสัมพันธ์และรูปแบบเฉพาะเหล่านั้นจะมีผลต่อประสิทธิภาพของการตัดสินใจในโครงข่าย

พื้นฐานของสมมติฐานจะให้ความสำคัญว่าความหลากหลายของกลุ่มต่าง ๆ ในโครงข่าย (network heterogeneity) จะสร้างความสามารถในการเข้าถึงรูปแบบที่หลากหลายของข้อมูล ในขณะที่ความใกล้ชิดของโครงข่าย (network closure) จะสร้างความสามารถในการกำหนด รักษา และควบคุมกฎการจัดการต่าง ๆ ในกลุ่มโครงข่าย (Sandström & Carlsson, 2008, pp. 497-524)

ความใกล้ชิดของโครงข่าย (network closure) สะท้อนถึงระดับการเชื่อมต่อของโครงข่าย โครงข่ายสามารถเชื่อมต่อกันได้ทั้งทางตรงหรือทางอ้อมผ่านตัวแทนกลางและสามารถวัดผลได้โดยดูจากค่าความหนาแน่น (density) และค่าความเป็นศูนย์กลาง (centralization) ในกรณีที่มีค่าความหนาแน่นสูงจะแสดงให้เห็นถึงระดับของกิจกรรมในโครงข่ายที่มีมากตาม ในโครงข่ายลักษณะนี้จะมีการไหลของการเชื่อมต่อที่ดี โดยที่จะเกิดการแลกเปลี่ยนกิจกรรมและการต่อรองในเรื่องต่าง ๆ ในโครงข่ายรูปแบบนี้

ความเป็นศูนย์กลางจะหมายถึงศูนย์กลางความสัมพันธ์ของโครงข่ายและเมื่อค่าความเป็นศูนย์กลางสูงสิ่งที่ตามมาคือในโครงข่ายจะมีการสร้างระดับความสำคัญของตัวแทน หรือกลุ่มต่าง ๆ ในโครงข่าย รวมถึงสร้างระดับของการติดต่อสื่อสารที่แตกต่างกันไปตามความสำคัญด้วย ซึ่งขบวนการความร่วมมือจะประสบความสำเร็จได้จะต้องมีสร้างการเชื่อมต่อไปยังตัวแทนกลางของเครือข่ายให้ได้ผลที่ตามมาคือ ระดับขั้นที่สูงของความหนาแน่น (density) และความเป็นศูนย์กลาง (centrality มากไปกว่านั้นความเป็นศูนย์กลางที่น่ามาใช้นในงานวิจัยนี้ยังสามารถใช้เป็นตัวชี้วัดถึงอิทธิพลของผู้มีส่วนได้เสียในขบวนการความร่วมมือเมื่อต้องมีการตัดสินใจในนโยบายใด ๆ ในแผนการจัดการการอนุรักษ์อีกด้วย งานวิจัยของ Carlsson and Sandstrom ชี้ให้เห็นว่าโครงข่ายที่ปิด (network closure) จะเพิ่มโอกาสข้อได้เปรียบด้านประสิทธิภาพ โดยโครงข่ายนั้น ๆ สามารถแก้ไข สร้างกฎระเบียบหรือมาตรการใด ๆ ในการจัดการปัญหาในแผนการจัดการอนุรักษ์ในกรณีเร่งด่วนได้อย่างเหมาะสม และมีความหลากหลายในการเลือกวิธีแก้ไขปัญหา Sandström & Carlsson, 2008, pp. 497-524)

ความหลากหลายของโครงข่าย (network heterogeneity) คือความหลากหลายของ คนหรือกลุ่มที่เข้าร่วมในโครงข่าย รวมถึงระดับของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารของกลุ่มที่แตกต่าง แนวคิดนี้ประยุกต์มาจากแนวคิดในเรื่องหลุมโครงสร้าง (structural hole) ในขณะที่หลุมโครงสร้างถูกมองว่าเป็นจุดเชื่อมต่อที่ต่อหายไปโครงข่ายความสัมพันธ์ คนหรือกลุ่มใด ๆ ที่เข้าร่วมโครงข่ายที่สามารถเป็นตัวกลางในการเชื่อมต่อจุดที่ขาดหายไปจะสามารถสร้างช่องทางในการสื่อสารและเป็นผู้รับข้อมูลที่หายไปนั้นในโครงข่าย ซึ่งทำให้คนหรือกลุ่มดังกล่าวจะมีโอกาสในการปรับหรือจัดข้อมูลในโครงข่ายและสามารถเพิ่มอิทธิพลในการตัดสินใจในโครงข่ายนั้น ๆ ด้วย ในขณะที่เดียวกันความหลากหลายของคนหรือกลุ่มที่เข้าร่วมก็เพิ่มจำนวนข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนในโครงข่ายซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ข้อมูลในการตัดสินใจในขบวนการความร่วมมือของโครงข่ายนั้น ๆ (Sandström & Carlsson, 2008, pp. 497-524)



ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

รูปที่ 1 structure hole

ความหลากหลายภายในโครงข่ายจะมีประโยชน์ต่อการเพิ่มความหลากหลายขององค์ความรู้ซึ่งจะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เหมาะสม และช่วยเพิ่มความสามารถในการแก้ปัญหาของการจัดการรูปแบบต่าง ๆ เนื่องจากมีชุดความรู้ที่หลากหลายมากขึ้น

โครงข่ายที่มีความหลากหลายของความรู้จะสามารถสร้างสรรค์ชุดความรู้ใหม่รวมถึงนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมาได้ อย่างไรก็ตามในโครงข่ายดังกล่าว ประสิทธิภาพในการตัดสินใจในการจัดการแก้ปัญหาอาจลดลงเนื่องจากการเข้ามาของคนหรือกลุ่มในโครงข่ายที่มีภูมิหลังต่างกันซึ่งสร้างประเด็นให้เกิดข้อถกเถียงในทุกๆ ปัญหาที่ต้องมีการตัดสินใจจากเสียงหม่มาก ดังนั้นหากในโครงข่ายมีความหลากหลายสูง ขบวนการตัดสินใจสามารถสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าจะมีปัญหาลดลงและต้องใช้เวลา (Sandström & Carlsson, 2008, pp. 497-524)

โดยภาพรวมสามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะเฉพาะของโครงข่ายปิด (network closure) และความหลากหลาย (heterogeneity) มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของโครงข่ายอย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถรับรองได้ว่าในโครงข่ายจะมีประสิทธิภาพ ตัวอย่างเช่น ในโครงข่ายที่มีค่าความเป็นโครงข่ายปิดสูงหมายความว่ามีความโน้มที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจง่ายขึ้นเนื่องจากเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มีภูมิหลังใกล้เคียงกัน แต่ในขณะเดียวกันรูปแบบโครงข่ายนี้ก็จะมีผลเสียเนื่องจากชุดข้อมูลที่นำมาใช้ในการตัดสินใจอาจมีการซ้ำกันและทำให้เกิดปัญหาในการจัดการได้ไม่หลากหลาย ทำให้โครงข่ายรูปแบบนี้ไม่สามารถตัดสินใจในปัญหาที่มีความซับซ้อนหรือปัญหาที่มีตัวแปรจากชุดความรู้ภายนอกโครงข่าย

โครงข่ายที่มีความหลากหลายสูงจะมีข้อดีที่มีความหลากหลายของชุดข้อมูลซึ่งจะช่วยเพิ่มวิธีการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในการวางแผนระยะยาว อย่างไรก็ตามโครงข่ายลักษณะนี้ก็จะตามมาด้วยปัญหาด้านความหลากหลายของกลุ่มตัวแทนที่เข้าร่วมในโครงข่ายที่ยากจะหาข้อสรุปในเวลาอันสั้นเมื่อเข้าสู่ขบวนการความร่วมมือ เนื่องจากต้องใช้เวลาในการประนีประนอมทางความคิดของกลุ่มต่างๆ (Sandström & Carlsson, 2008, pp. 497-524) เนื่องจากการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมในพื้นที่มรดกมีชีวิตเป็นการนำผลการวิเคราะห์เพื่อประเมินประสิทธิภาพของขบวนการความร่วมมือของกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียที่มีบทบาทสำคัญในการวางแผนการจัดการพื้นที่มรดกมีชีวิต แนวทางการวิเคราะห์ประยุกต์จากงานวิจัยหลักของ Sandstrom and Carlsson และ Pryke ซึ่งแนวทางการวิเคราะห์ดังกล่าวได้แสดงขั้นตอนการวิเคราะห์และประเมินในเนื้อหาเรื่อง การวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมในพื้นที่มรดกมีชีวิต ข้างต้น การนำมาใช้ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่จึงเป็นกรณีศึกษาแรกที่เป็นพื้นที่ที่มีนโยบายผลักดันในการเป็นมรดกโลกแบบพื้นที่มรดกมีชีวิต ซึ่งผลวิจัยที่ได้จะเป็นพื้นฐานเพื่อนำไปวิเคราะห์ในกรณีศึกษาอื่น ๆ ในประเทศไทยต่อไป

5. ระเบียบวิธีวิจัย

5.1 การประเมินเอกสาร

5.1.1 การค้นคว้าข้อมูลพื้นฐาน ศึกษาจากข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเชียงใหม่ โดยเฉพาะในพื้นที่ศึกษา โดยรวบรวมจากแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นห้องสมุดหลักๆ ในพื้นที่ เช่นห้องสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดสถาบัน

สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้องสมุดคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมถึงรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานในจังหวัดเชียงใหม่เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเทศบาล จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานศิลปากร จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงกลุ่มต่างๆ ในท้องถิ่นและชุมชนที่เข้าร่วมในการจัดการการอนุรักษ์ของจังหวัดเชียงใหม่

5.1.2 การประเมินเอกสาร นำข้อมูลที่ได้มาประเมินถึงความสัมพันธ์กับประเด็นที่ต้องการศึกษา รวบรวมข้อมูลที่นำเชื่อถือได้ รวมถึงตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล

5.2 การสัมภาษณ์

เป็นการศึกษาจากการสอบถามจากแหล่งข้อมูลโดยตรง ในที่นี้คือการเข้าสัมภาษณ์ สามกลุ่มหลัก คือกลุ่มราชการส่วนกลาง ส่วนจังหวัด ส่วนท้องถิ่น และกลุ่มองค์กรท้องถิ่นหรือชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการอนุรักษ์ในเมืองเชียงใหม่ (เป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียหลักในการจัดการการอนุรักษ์พื้นที่มรดกมีชีวิต)

5.3 การใช้แบบสอบถาม

ใช้วิธีการสร้างแบบสอบถามแบบลูกโซ่ (snowball sampling technique) โดยการหาตัวบุคคลหรือองค์กรหลักในขบวนการความร่วมมือ (จากการประเมินเอกสารในขั้นตอนที่ 1) แล้วใช้แบบสอบถามในการให้บุคคลหรือองค์กรหลักในขบวนการความร่วมมือนำเสนอรายชื่อบุคคลหรือองค์กรที่มีส่วนร่วมในขบวนการตัดสินใจในการจัดการการอนุรักษ์ จากนั้นจึงเริ่มการใช้แบบสอบถามอีกครั้งในกลุ่มรายชื่อใหม่ที่ได้มา ทำซ้ำจนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะไม่มีรายชื่อใหม่ แล้วจึงนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ในโปรแกรมการวิเคราะห์โครงข่าย (social network analysis program)

5.4 การสำรวจ

การสัมภาษณ์ แบบสอบถามและการสำรวจเป็นขั้นตอนที่ทำไปพร้อมกัน โดยการสำรวจพื้นที่เพื่อทราบถึงแหล่งมรดกวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่เพื่อใช้ในการวิเคราะห์หาระดับคุณภาพของแหล่งมรดกวัฒนธรรม

5.5 นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ และเรียบเรียง

จากนั้นจึงสรุปผลการศึกษาถึงสภาพของมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่มรดกมีชีวิตรวมถึงสรุปผลการศึกษา

รูปแบบของการจัดการมรดกวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนในประเทศไทยต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของแต่ละกรณีศึกษาผ่านการสัมภาษณ์และการสำรวจในพื้นที่จริง เพื่อใช้ในการแสดงให้เห็นถึงคุณภาพของการอนุรักษ์ในปัจจุบัน รวมถึงการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ คุณภาพชีวิตของประชากรในท้องถิ่น การศึกษาในส่วนนี้เพื่อให้เห็นถึงคุณภาพของทั้งมรดกวัฒนธรรม และประชากรท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กันและเป็นตัวชี้วัดถึงการเป็นพื้นที่มรดกมีชีวิตในส่วนของการแบบสอบถามจะใช้วิธีการที่เรียกว่าแบบลูกโซ่ (snowball sampling technique) เพื่อหาบุคคลหรือองค์กรที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องการอนุรักษ์ในพื้นที่ศึกษา ข้อมูลที่ได้จะนำไปวิเคราะห์ในเครื่องมือที่เรียกว่า ยูซีเน็ต ซิกส์ (UCINET 6) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของโครงข่าย โดยจะมีการแปลงข้อมูลที่ได้ในรูปแบบแฟ้มข้อมูล DL โดยข้อมูลที่ได้หลังการแปลงเป็นแฟ้มข้อมูล DL จะถูกแปลงค่าโดยใช้ตาราง (matrix) ที่จะช่วยแสดงค่าความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้เสียที่เกี่ยวข้องในการจัดการมรดกวัฒนธรรมในพื้นที่มรดกมีชีวิต โดยค่าความสัมพันธ์จะแสดงผลโดยมีค่า 1 แสดงถึงการเชื่อมต่อของบุคคลหรือองค์กร และ 0 แสดงถึงการไม่มีการเชื่อมต่อกันความสัมพันธ์กัน โดยการแปลงค่าจะตาราง (matrix) จะถูกนำเสนอเป็นแผนภาพโดยโปรแกรมแสดงภาพที่เรียกว่า Netdraw

7. ผลการศึกษา

7.1 การวิเคราะห์ขบวนการความร่วมมือของหน่วยงานที่เข้าร่วมในการจัดการการอนุรักษ์ในจังหวัดเชียงใหม่โดยเครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคม

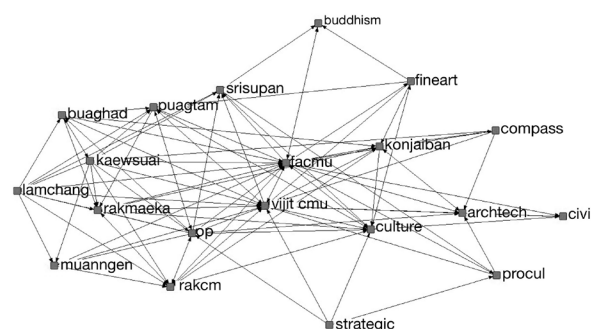
จากภาพรวมของขบวนการความร่วมมือในการจัดการการอนุรักษ์ของจังหวัดเชียงใหม่ จะพบว่าองค์กรที่เข้าร่วมสามารถแจ่งออกมาได้เป็น 20 องค์กร โดยแต่ละองค์กรสามารถแสดงความสัมพันธ์ในเครื่องมือการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ลำดับของหน่วยงาน ชื่อหน่วยงาน และ code ที่ใช้ในการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคมโดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ (The ordinal number of organizations and codes which are applied to social network analysis collected by questionnaire and interviews)

ลำดับ	ชื่อหน่วยงาน	code
1	หอศิลปวัฒนธรรม	culture
2	กรมศิลปากร	fineart
3	กองยุทธศาสตร์จังหวัด	strategic
4	สำนักพุทธศาสนาจังหวัดเชียงใหม่	buddhism
5	สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่	procul
6	กรมโยธาธิการและผังเมือง	civil
7	องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่	op
8	สถานีคนใจปัน	konjaiban
9	ชุมชนพวกแต้ม	puagtam
10	เครือข่ายชุมชนรักษ์เชียงใหม่	rakcm
11	ชุมชนหมื่นเงินกอง	muannngen
12	ชุมชนบวกหาด	buaghad
13	ชุมชนศรีสุพรรณ	srisupan
14	ชุมชนลำช้าง	lamchang
15	ชุมชนรักษ์แม่ข้า	rakmaeka
16	นิตยสาร compass	compass
17	กลุ่มเขียวสวดยหอม	kaewsau
18	คณะวิจิตรศิลป์ มข	vijit cmu
19	ราชมณฑลล้านนา	archtech
20	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มข	facmu

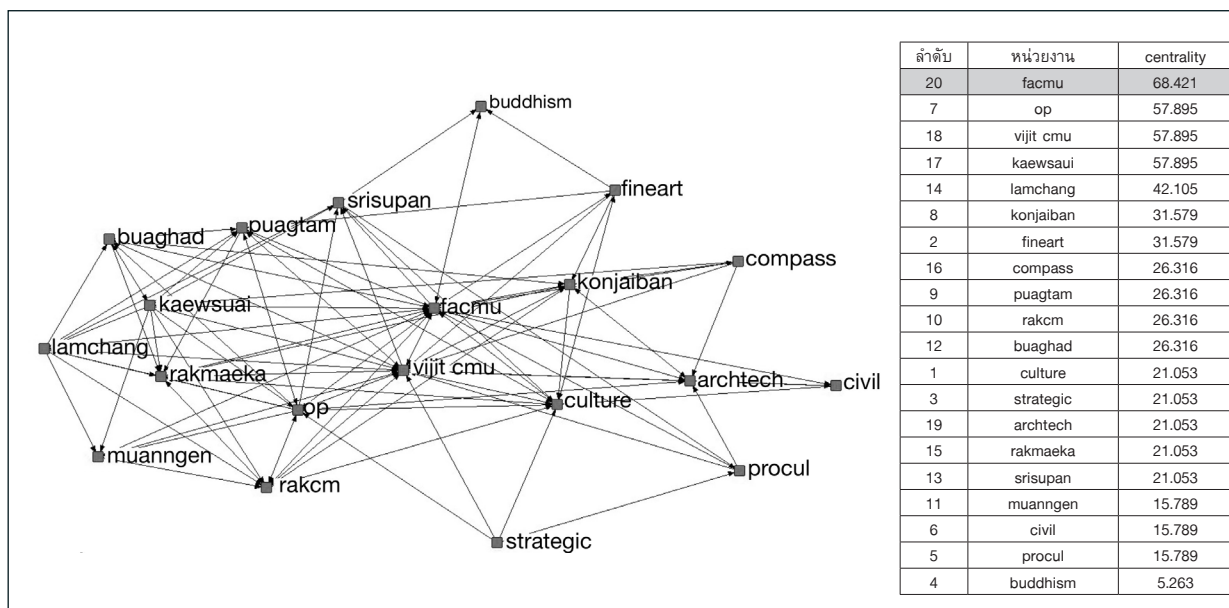
ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

การสร้าง code เพื่อที่จะใช้ในการสร้างตาราง matrix สำหรับการคำนวณหาความสัมพันธ์ของแต่ละองค์กร โดยใช้โปรแกรม UCINET 6 ในการคำนวณหาความสัมพันธ์จากนั้นจึงใช้โปรแกรม Netdraw เพื่อแสดงออกมาเป็นแผนภาพ (รูปที่ 2)



ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

รูปที่ 2 แผนภาพความสัมพันธ์ (The relation diagram)



ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

รูปที่ 3 ค่าที่แสดงการเป็นศูนย์กลางของโครงข่ายทั้งหมด (The overall number of network centrality)

จากแผนภาพจะเห็นว่าทุกองค์กรที่เข้าร่วมในการจัดการการอนุรักษ์เชียงใหม่มีความสัมพันธ์กันทั้งหมด แต่จะมีบางองค์กรที่มีการติดต่อกับองค์กรอื่นๆในโครงข่ายมากกว่าองค์กรอื่น ในส่วนนี้การใช้โปรแกรม UCINET 6 จะช่วยแสดงออกมาเป็นค่าตัวเลขความสัมพันธ์โดยในการศึกษานี้เลือกค่า degree centrality เป็นตัวชี้วัดเนื่องจากเป็นค่าที่แสดงการเป็นศูนย์กลางของโครงข่ายทั้งหมด (รูปที่3)

จากการสรุปค่าความเป็นศูนย์กลาง (centrality) จะได้ว่าหน่วยงานที่ได้มีค่าการติดต่อสูงสุดคือคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รองลงมาด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด และอันดับสามคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ตารางที่ 2)

ความน่าสนใจของข้อมูลที่ได้เมื่อเปรียบเทียบกับ การเข้าสัมภาษณ์แต่ละหน่วยงานในบทที่สามคือ ในความเป็นจริงหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องความพยายามในการเป็นมรดกโลกของเชียงใหม่ในกลุ่มสถาบันการศึกษาคือ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ส่วนหนึ่งเนื่องจากการถูกมอบหมายโดยตรงทั้งจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่และจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดซึ่งเป็นเจ้าของงบโดยตรง แต่เมื่อใช้แบบการสอบถามแบบ snowball และมาวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดโครงข่ายทางสังคมกับพบว่าคณะวิศวกรรมศาสตร์แม้จะมีบทบาทสำคัญในกลุ่มโครงข่ายนี้ (ซึ่งมีผู้เข้าร่วมถึง 20 องค์กร) แต่ก็ไม่ใช่งานแรกที่ถูกติดต่อโดยองค์กรอื่น ๆ ในโครงข่าย

ตารางที่ 2 ค่าความเป็นศูนย์กลาง (centrality) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ (The network centrality number which collected from interviews)

ลำดับ	หน่วยงาน	centrality
20	facmu	68.421
7	op	57.895
18	vijit cmu	57.895
17	kaewsui	57.895
14	lamchang	42.105
8	konjaiban	31.579
2	fineart	31.579
16	compass	26.316
9	puagtam	26.316
10	rakcm	26.316
12	buaghad	26.316
1	culture	21.053
3	strategic	21.053
19	archtech	21.053
15	rakmaeka	21.053
13	srisupan	21.053
11	muannngen	15.789
6	civil	15.789
5	procul	15.789
4	buddhism	5.263

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ความสำคัญของการเป็นองค์กรที่เป็นศูนย์กลางในโครงข่ายคือความสามารถในการรับแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งหากพิจารณาจากเรื่องการเป็นตัวกลางของโครงข่ายจะเห็นได้ว่าคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จะกลายเป็นหน่วยงานกลางที่ได้รับข้อมูลต่าง ๆ ในโครงข่ายมากที่สุด รวมถึงการส่งต่อข้อมูล ซึ่งการรับและส่งต่อเหล่านี้ย่อมมีขบวนการเลือกในการรับและส่งต่อได้ด้วย และด้วยแนวโน้มดังกล่าวทำให้องค์กรที่มีศูนย์กลางสูงสามารถโน้มน้าวการตัดสินใจขององค์กรอื่นในเครือข่ายได้ด้วยจากวิธีการเลือกสรรข้อมูลที่ได้กล่าวมาแล้ว

พิจารณาลำดับต่อไปจะเห็นว่าองค์กรการบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่อยู่ในลำดับถัดมา ซึ่งไม่น่าแปลกใจเนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ให้บริการประมาณในการวางแผนการจัดการการอนุรักษ์ การเป็นอันดับสองขององค์กรนี้จากข้อมูลสัมภาษณ์พบว่านอกเหนือจากการสนับสนุนงบประมาณแล้ว ในส่วนการทำงานอื่น ๆ กลายเป็นหน่วยงานส่วนภาคการศึกษาทั้งหมดที่เป็นผู้ประสานงาน และดำเนินการหลัก โดยหลัก ๆ แล้วองค์กรการบริหารส่วนจังหวัดได้มอบหมายให้คณะวิศวกรรมศาสตร์เป็นดำเนินการหลัก ส่วนองค์กรการบริหารส่วนจังหวัดจะมีคณะกรรมการฯ พิจารณาและมอบหมายวัตถุประสงค์ในการทำงานในภาพกว้าง ๆ โดยในกลุ่มผู้ทำงานภาคสนามจะไม่มีเจ้าหน้าที่จากองค์กรการบริหารส่วนจังหวัดเข้าร่วมในส่วนนี้ เมื่อพิจารณาจากค่าความสัมพันธ์ที่ได้ควบคู่กับการทำงานจริงที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกัน

ในส่วนของลำดับที่สามคือคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในความเป็นจริงหน่วยงานนี้ทั้งจากข้อมูลการศึกษาและการสัมภาษณ์ชี้ว่าเป็นหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายในการทำงานเป็นหน่วยงานหลักทั้งจากต้นสังกัดคือมหาวิทยาลัยเชียงใหม่เอง และจากองค์กรการบริหารส่วนจังหวัด แต่เมื่อวิเคราะห์จากข้อมูลแบบสอบถามและโครงข่ายทางสังคม กับพบว่าหน่วยงานนี้กลายเป็นหน่วยงานลำดับที่ 3 ในโครงข่าย

หากมองจากการจะเป็นมรดกโลกของเชียงใหม่การวางแผนการขอเป็นมรดกโลก หน่วยงานที่รับผิดชอบตั้งเป้าหมายที่จะเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม สิ่งที่ตามมาคือแผนการอนุรักษ์ต้องวางกรอบหลักอยู่ที่การวางแผนการอนุรักษ์กายภาพของเมืองทั้งในเรื่องผังเมือง โบราณสถานเป็นหลัก (Chiang Mai World Heritage Working Group, 2017) ซึ่งเป็นหมวดหมู่ที่อยู่ในสาขาความเชี่ยวชาญของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ เมื่อมองจากมุมมองนี้จึงไม่น่า

แปลกใจที่คณะวิศวกรรมศาสตร์แม้ว่าจะเป็นหน่วยงานหลักที่ได้รับมอบหมายโดยตรงแต่ในความสัมพันธ์ในโครงข่ายคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์กลับกลายมาเป็นหน่วยงานหลักที่หน่วยงานอื่น ๆ จะมาแลกเปลี่ยนข้อมูลด้วยแทน เนื่องมาจากความเชี่ยวชาญสอดคล้องกับแผนการอนุรักษ์และเป้าหมายในการขอเป็นมรดกโลกมากกว่าหน่วยงานอื่นในโครงข่าย

7.2 การวิเคราะห์เพื่อหาประสิทธิภาพในโครงข่าย

วิธีการวิเคราะห์หาประสิทธิภาพในโครงข่ายสามารถหาได้จากการวิเคราะห์ตัวแปร 4 ตัว คือ

ค่า centralization และ density เพื่อตรวจสอบค่าความสูงต่ำของการเป็นโครงข่ายปิด (network closure)

ค่า diversity และ crossboundary exchanged เพื่อตรวจสอบค่าความสูงต่ำของความหลากหลายของกลุ่มองค์กร (network heterogeneity)

ค่า centralization คือ ค่าความเป็นศูนย์กลางของตัวแทน (actor) ในโครงข่ายโดยตัวแทน (actor) จะแทนองค์กรแต่ละองค์กรที่เข้าร่วมในโครงข่าย ค่าที่ได้แสดงถึงการรวมศูนย์การตัดสินใจหรือการกระจายอำนาจการตัดสินใจในโครงข่าย

ค่า density คือค่าความหนาแน่นของกลุ่มองค์กร โดยคำนวณจากจำนวนตัวแทน (actor) มีการเชื่อมต่อทั้งหมดในโครงข่ายของเครือข่ายหารด้วยจำนวนสูงสุดของการเชื่อมต่อที่เป็นไปได้

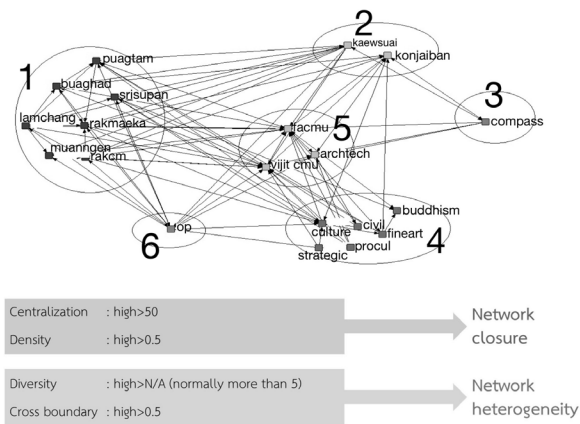
ค่า diversity คือจำนวนกลุ่มองค์กรที่เข้าร่วม โดยค่าสูงคือการที่กลุ่มที่เกินกว่า 5

ค่า cross boundary exchanged สามารถหาได้โดยการรวมกลุ่มของแต่ละหน่วยที่มีพื้นที่หลังขององค์กรเดียวกัน โดยในงานวิจัยนี้แบ่งเป็นกลุ่มขององค์กรราชการ องค์กรเอกชน ส่วนการศึกษา หน่วยประชาสัมพันธ์ ชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่น

จากรูปที่ 4 จะแสดงระดับค่าที่ใช้วัด network closure และ network heterogeneity ในงานวิจัยชิ้นนี้โดยผลรวมของค่าประสิทธิภาพที่ได้จะอยู่ในตารางที่ 3

8. ผลสรุปของประสิทธิภาพความร่วมมือในโครงข่ายการอนุรักษ์เมืองเชียงใหม่

ค่าความเป็นศูนย์กลาง (centralization) อยู่ในระดับที่ต่ำกว่าร้อยละห้าสิบ หากมองจากเกณฑ์ประเมินที่กำหนดไว้แสดงให้เห็นว่าค่าความเป็นศูนย์กลางของโครงข่ายนี้อยู่ในระดับต่ำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโครงข่ายใน



ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

รูปที่ 4 ระดับค่าที่ใช้วัด network closure และ network heterogeneity โดยกลุ่มที่ 1 หมายถึงองค์กรภาคเอกชน กลุ่มที่ 2 หมายถึงองค์กรอาสาสมัคร กลุ่มที่ 3 คือสื่อมวลชนในพื้นที่ กลุ่มที่ 4 คือหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มที่ 5 หมายถึงองค์กรทางการศึกษา กลุ่มที่ 6 หมายถึงองค์กรส่วนท้องถิ่น (The network closure and network heterogeneity level, group 1 are private organizations, group 2 is volunteer units, group 3 is local mass media, group 4 is government organizations, group 5 is academic organizations, and group 6 is local administrative organizations)

ตารางที่ 3 ผลรวมของค่าประสิทธิภาพ (The sum of network efficiency)

Centralization	39.889	Network Closure
Density	0.306	
Diversity	6	Network Heterogeneity
Cross boundary exchange	0.887	

ที่มา: ผู้วิจัย, 2562

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ทางโครงสร้างของโครงข่ายและคุณภาพของการจัดการภายในโครงข่าย Network closure (The relationship of network relationship and management quality in Network closure)

	ต่ำ	สูง
สูง	ในโครงข่ายลักษณะนี้ มีแนวโน้มที่จะเข้าถึงทรัพยากร (เช่น ความรู้) ได้ง่าย และมีการพัฒนาการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างโครงข่ายได้ตลอดเวลา อย่างไรก็ตามการแลกเปลี่ยนเหล่านั้นจะมีค่าใช้จ่ายในการแลกเปลี่ยนค่อนข้างสูง และจะมีความยากในการจัดการข้อขัดแย้งระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ในขบวนการตัดสินใจในการสร้างนโยบายหรือแผนการจัดการ	ระดับของความหลากหลายที่สูงจะสร้างความหลากหลายของความรู้ ในเวลาเดียวกันระดับความปิดของโครงข่ายที่สูงจะช่วยพัฒนาขบวนการตัดสินใจภายในโครงข่ายโดยจะลดค่าใช้จ่ายในการแลกเปลี่ยนข้อมูลและช่วยให้กลไกในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
ต่ำ	ลักษณะของโครงข่ายที่มีความหลากหลายต่ำและมีค่าความเป็นโครงข่ายปิดต่ำจะขัดขวางขบวนการกำกับดูแลโดยขัดขวางการจัดการกับปัญหาการดำเนินการโดยรวมอย่างมีประสิทธิภาพ ในรูปแบบโครงข่ายนี้มีแนวโน้มที่จะเข้าถึงความรู้และแนวคิดใหม่ ๆ น้อย ทำให้การแก้ปัญหาที่ต้องใช้แนวคิดใหม่ๆ หรือนวัตกรรมทำได้โดยไม่มีประสิทธิภาพ	ความสามารถที่จะตัดสินใจและแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งในค่าใช้จ่ายที่ต่ำมีความเป็นไปได้ในโครงข่ายลักษณะนี้ อย่างไรก็ตามขบวนการแลกเปลี่ยนความรู้จะไม่มีประสิทธิภาพนักซึ่งจะส่งผลต่อการจัดการปัญหาใหม่ๆ ที่ซับซ้อน

ที่มา: ผู้วิจัย (ดัดแปลงจากงานวิจัยของ Sandstrom, 2008)

ภาพรวมมีการกระจายอำนาจค่อนข้างมากและอำนาจการตัดสินใจในโครงข่ายลักษณะนี้โดยทั่วไปจะเกิดจากการขอความเห็นจากสมาชิกในโครงข่ายก่อนตัดสินใจ

ค่าความหนาแน่น (density) อยู่ในระดับต่ำ แสดงให้เห็นว่ามีการแลกเปลี่ยนข้อมูลอยู่บ้างแต่ไม่ทั่วถึง ทั้งโครงข่ายทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลในโครงข่ายในรูปแบบนี้มีแนวโน้มจะไปกระจุกตัวอยู่ในองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งในที่นี้อาจเป็นกลุ่มองค์กรใน 3 ลำดับแรก คือ คณะสถาปัตย์ มข. องค์กรบริหารส่วนจังหวัด และคณะวิศวกรรมศาสตร์ มข.

โดยภาพรวมแสดงให้เห็นว่าค่าความเป็นโครงข่ายปิด (network closure) มีระดับต่ำ

ค่าความหลากหลาย (diversity) กำหนดได้ว่ามีอยู่ 6 กลุ่มที่มาจากความหลากหลายขององค์กรที่แตกต่างกัน ซึ่งเมื่อวิเคราะห์จากการแบ่งกลุ่มดังกล่าวเปรียบเทียบกับจำนวนองค์กรที่เข้าร่วม จะแสดงให้เห็นว่าความหลากหลายค่อนข้างสูง

ค่าการแลกเปลี่ยนข้อมูล (cross boundary exchanged) เมื่อวิเคราะห์การแลกเปลี่ยนข้อมูลของกลุ่มองค์กรเหล่านี้ พบว่าเมื่อรวมกลุ่มแล้วการแลกเปลี่ยนระหว่างกลุ่มมีค่าค่อนข้างสูง ตัวเลขที่ได้ชี้ให้เห็นว่ามีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในการอนุรักษ์ค่อนข้างทั่วถึงทุกกลุ่ม และการแลกเปลี่ยนข้อมูลของกลุ่มที่มีชุดความรู้ต่างกันทั้ง 6 กลุ่มนี้ทำให้โครงข่ายนี้มีแนวโน้มที่จะแก้ปัญหาการอนุรักษ์ที่มีความซับซ้อนได้ดี

ภาพรวมแสดงให้เห็นว่าค่าความหลากหลายของโครงข่าย (network heterogeneity) อยู่ในระดับสูง

จากตารางที่ 4 สรุปประสิทธิภาพของกระบวนการความร่วมมือของโครงข่ายแสดงให้เห็นว่าโครงข่ายที่ลักษณะเช่นนี้มีแนวโน้มที่ทำให้การตัดสินใจใด ๆ ในโครงข่ายจะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง เนื่องจากการขอข้อมูลและการตัดสินใจในเรื่องชุดข้อมูลต่าง ๆ ไม่สามารถตัดสินใจได้อย่างเด็ดขาดต้องขอความเห็นจากสมาชิกในโครงข่ายตลอดเวลา ด้วยกระบวนการรูปแบบนี้ทำให้เปลืองทรัพยากรทั้งในเรื่องเวลา กำลังคน และเงิน รวมถึงมีแนวโน้มที่โครงข่ายรูปแบบนี้将有ความขัดแย้งในเรื่องความคิดเห็นขององค์กรในโครงข่ายตลอดเวลา อย่างไรก็ตามค่าความหลากหลายที่สูงแสดงให้เห็นว่าโครงข่ายสามารถดึงชุดข้อมูลที่มีความหลากหลายเข้ามาได้ตลอดเวลา ซึ่งข้อมูลที่มีความหลากหลายดังกล่าวทำให้สามารถแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อนในเรื่องต่าง ๆ ได้ กล่าวโดยรวมรูปแบบโครงข่ายแบบนี้เหมาะสมกับการเป็นโครงข่ายการจัดการการอนุรักษ์พื้นที่มรดกมีชีวิต ที่ต้องการความหลากหลายของชุดข้อมูลที่จะช่วยแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในแบบมรดกมีชีวิต

9. สรุปผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า ภาพรวมของรูปแบบผู้มีส่วนได้เสียที่เข้าร่วมแผนการจัดการมรดกโลกในปัจจุบันของเชียงใหม่ แสดงให้เห็นถึงความพร้อมและเหมาะสมของจำนวนกลุ่มผู้เข้าร่วมรวมถึงทรัพยากร ข้อมูลที่ใช้แลกเปลี่ยนกันภายในโครงสร้างความร่วมมือ ซึ่งค่อนข้างเหมาะสมกับการแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อนในรูปแบบพื้นที่มรดกวัฒนธรรมแบบมีชีวิต แต่ในขณะเดียวกันโครงข่ายความร่วมมือแสดงให้เห็นว่ามีแนวโน้มที่โครงข่ายความร่วมมือจะต้องใช้เวลาในการหาข้อสรุปของแผนการจัดการเนื่องจากการตัดสินใจไม่ได้มีผู้ตัดสินใจที่มีอำนาจหลัก ตามมาด้วยในเวลาที่ต้องการจัดการแก้ไขปัญหาเร่งด่วน เช่นโบราณสถานที่เกิดความเสียหาย อาจทำได้ไม่ทันการ และการเสียหายอาจหามาตรการมาจัดการอย่างฉับพลันไม่ได้

แม้ว่าจะมีการกระจายอำนาจอยู่ในโครงข่ายความร่วมมือ แต่เมื่อวิเคราะห์โดยละเอียดก็พบว่าหน่วยงานที่มีแนวโน้มในการตัดสินใจในการวางแผนต่าง ๆ มากที่สุดคือ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการและเป็นหนึ่งในองค์กรของกลุ่มวิชาการ โดยหากมองจากแนวทางการทำงานพบว่า มีแนวโน้มที่จะมองถึงความพยายามที่จะรักษากลุ่มชุมชนในพื้นที่ให้อยู่ร่วมกับโบราณสถานซึ่งเป็นแนวคิดในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมมีชีวิต ที่ใช้โดยทั่วไปในปัจจุบัน แต่ในความเป็นจริงกายภาพของเมืองเชียงใหม่เปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก การใช้วิธีอนุรักษ์แบบมาตรฐานที่เข้าดูแลกายภาพก่อนซึ่งอาจใช้หน่วยงานของรัฐที่มีผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์กายภาพโดยตรงน่าจะเหมาะสมกว่ากับสภาพเมืองในปัจจุบัน และเมื่อกายภาพมีการประเมินว่ามีการอนุรักษ์ในสภาพที่เหมาะสมแล้ว แนวคิดการอนุรักษ์แบบมรดกวัฒนธรรมแบบมีชีวิต ค่อยนำมาใช้จะทำให้สามารถอนุรักษ์ทั้งกายภาพและชุมชนเอาไว้ได้

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นข้อสรุปที่ได้จากงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาโครงสร้างความร่วมมือในการจัดการการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของพื้นที่มรดกมีชีวิตในประเทศไทยภายใต้แนวคิดการวิเคราะห์โครงข่ายทางสังคม กรณีศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) รหัสโครงการ MRG5980083 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณแหล่งทุนที่ให้การสนับสนุนและทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

References

- Chiang Mai World Heritage Working Group. (2017). (The action plan project of conservation and development in historical and cultural areas of Chiang Mai according to the guideline of World Heritage (phase 1)). Chiang Mai, Thailand: Authors.
- Pryke, S. (2012). *Social network analysis in construction*. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Sandström, A., & Carlsson, L. (2008). The performance of policy networks: The relation between network structure and network performance. *Policy Studies Journal*, 36(4), 497-524. DOI: 10.1111/j.1541-0072.2008.00281.x.
- Sandström, A. C., & Rova, C. V. (2010). The network structure of adaptive governance - A single case study of a fish management area. *International Journal of the Commons*, 4(1), 528-551. Retrived from <http://ltu.diva-portal.org/smash/get/diva2:982698/FULLTEXT01.pdf>.
- Tunprawat, P. (2018). *Managing living heritage sites in mainland southeast asia*. (Doctoral thesis). Silpakorn University, Bangkok. Retrieved from http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/fulltext/thapra/Patcharawee_Tunprawat_Doctor/Fulltext.pdf, checked on 4/4/2018.
- Wasserman, S., & Faust, K. (1994). *Social network analysis: Methods and applications*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

